

Web Kerikata.hu

Google Hirdetések

„Sas vagy Te, jaguár vagy...!”

— Egészségnevelés az aztékok körében —

(Egészségnevelés, 39. évf., 1998., 1-2. szám, 74-76. o.)

© 1998 Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin egyetemi docens

A XV. század elején, amikor az európai hódítók Közép-Amerikába érkeztek, a azték birodalom kiterjedt és virágzó volt. Városállamaikban különböző oktatási intézményekben nevelték a fiúkat és lányokat, mely iskolák közül legfontosabb volt a calmecac és a telpochcalli.

Az állandó hadi események miatt kiemelt figyelmet fordítottak az egészséges, edzett gyermekek nevelésére. Puritán életvezetésre, engedelmességre és a szenvedések elviselésére szoktatták a z ifjakat. Állandó testgyakorlatok, az orvoslás elemeinek tanítása, gyógynövényismeret egészítették ki a növendékek erkölcsi és esztétikai, értelmi nevelését.

Időben és térben nagyon távol van tőlünk az a nép, amely valaha, a XV. század elején világra jött fiait így köszöntötte: „Sas vagy Te, jaguár vagy!” A távolság ellenére sokat tudunk e népről, hiszen az aztékok kultúrája, nevelési szokásaik leírása részben megőrződött a spanyol krónikák lapjain, a hajdani bátor harcosok tekintetéből egy villanásnyi ma is él Mexikó mostani lakóinak szemében. Nevelési céljai, oktatási intézményeik, testedzéssel, egészségneveléssel kapcsolatos szokásaik pedig a neveléstörténezt nagyban emlékeztetik más katoná államok (például az ókori Spárta) nevelési törekvéseire. A rövid idő alatt nagy területeket elfoglaló, alig néhány évszázad alatt magasszintű civilizációt létrehozó aztékok „titka” egyrészt a nevelésben rejlett. Erős testű, egészséges alattvalóik gyermekkorra nem volt túl vidám, kemény fegyelem és állandó engedelmeskedés volt az ifjak képzésének alapja.

Az aztékok a mai Utah állam területéről, a Nagy Sóstó vidékéről vándoroltak Délre. Lassú vonulásuk során először a mai Új-Mexikó területén telepedtek le, aztán újabb kirajzásaik során elérték Mexikó fennsíkjait.^[1] Amikor az azték civilizáció virágzásnak és fejlődésnek indult, Közép-Amerika más indián kultúrái hanyatlottak (pl.: a maya vagy a tolték civilizáció). Emiatt az azték hódítások az 1100-as évektől kezdve kibontakoztak, és egyre nagyobb méreteket öltöttek. Az aztékok az 1300-as években a Texcoco-tó vizén létrehozták azt a kb. 10 km-nyi területet, amelyen megalapították Tenochtitlan városát, amely 1521-ig, – amikor Cortes elpusztította – a virágzó azték birodalom központja volt.

Az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig kiterjedt azték fennhatóság alá vont terület igen nagy prosperitást élt meg; templomokat és közutakat építettek, vízvezetékeket hoztak létre, virágzó városállamokban éltek a magukat „mexika”, „tenochka”, „azteca” és egyéb nevekkel illető, nahuatl nyelvet beszélő emberek. Több millió adófizetőjük volt a hatalmuk alatt tartott területeken. Mindennapjaikat áthatotta az állandó katonai készenlét és harc, még a gyermekek születését is csatának fogták fel. Hatalmuk biztosításán kívül vallásosok is voltak hadjárataiknak. Istenségük, Huitzilopochtli erejét állandóan pótolni kellett, és véleményük szerint ennek „legbiztosabb módja az emberi vér volt, amelyről mint a »legdrágább vízről« beszéltek.”^[2] Emiatt mérhetetlenül sok foglyot ejtettek, és tízezerszám áldozták fel őket templomaik oltárain.

Az aztékok körében a z állapotos anya köteles volt születendő gyermeke egészségére ügyelni. A babonás hiedelmek betartása mellett – pl. a várandós nő nem nézhetett a Napra vagy a Holdra – számos higiéniai, orvosi előírást is be kellett tartaniuk a várandós asszonyoknak. Csakis megfelelő ételeket fogyaszthattak, kíméletes munkát végezhettek, tartózkodniuk kellett a súlyos holmik emelgetésétől, mértékkel élhettek nemi életet, sőt a terhesség utolsó hónapjaiban nem fogadhatták el férjük közeledését, nehogy születendő gyermekük gyenge és beteges legyen.^[3]

A születés óráját a „halál órájának” nevezték. A baba növényi és állati eredetű anyagokkal próbálta enyhíteni a z anya fájdalmait. A gyermek születése – csakúgy, mint más népeknél is – nagy ünnep volt, a szülést követő 4. napon a szülők rendeztek egy lakomával egybekötött ünnepséget, amely egyben a névadás ideje is volt.^[4] Mivel az aztékok is hittek abban, hogy az emberek sorsát az istenek irányítják, (Tlaloc az esőisten, Quetzalcoatl a teremtő istenség, Tloque Nahuaque pedig főistenük volt,^[5]) a születést követő napokban jövendőmondóért küldtek, aki értelmezte a sors könyvét, azaz a napok könyvét (Tonalamatl).^[6]

A gyerekeket anyjuk legalább két évig szoptatta, ezt követően pedig fokozatosan szoktatták hozzá őket a szilárd

táplálékokhoz. Az életkor előrehaladtával arányosan nőtt a gyerekek élelemadagja. Vaillant leírása szerint az aztékok legfőbb étele a „tortilla” volt, azaz a kukoricalisztból sült, kerek, lapos lepényszerű étel, mely mintegy 23 cm átmérőjű volt. 3 évesen a gyerekek napi fél tortillát kaptak, 4-5 éves korukban megduplázták élelemadagjukat, 6-12 éves koruk között másfelet, 13 évesen pedig a felnőtteknek járó napi két darabot fogyaszthatták el. Ezt az ételt a szülők természetesen kiegészítették babbal és más házi ételféleségekkel, így a gyermekek étkezése bőséges és tápláló volt.^[7]

A gyermekek nevelésével 3 éves koruk körül kezdtek igazán foglalkozni. A lányokat főként anyjuk taníttatta a legfontosabb házimunkákra, a fiúk nevelését pedig fokozatosan átvette a z apjuk. A z aztékok nevelési eszményüket a z „xltamachiliztli” fogalommal fejezték ki, ami annyit tett, hogy „tudós arcúak és erős szívűek nevelése”.^[8] Ezt valaha Sahagún versben is megörökítette:

„Az érett ember ilyen:
Mint kő, állhatatos szíve,
Arcán ül bölcsessége,
Ura tekintetének
S ügyes, megnyerő szívének.”^[9]

Az aztékok nevelési célja tehát az volt, hogy „józan életű, az időjárási viszontagságokat jól elviselő, fájdalomtűrő fiúkat neveljenek; olyan fiatalokat, akik érzéketlenek a halállal szemben.”^[10]

15-16 évesen kerültek iskolába az azték fiúk és lányok. A tankötelezettség általános volt, erre az állam igen nagy gondot fordított, csakúgy mint az oktatás minőségére, a kultúra fejlesztésére és az erkölcsök megőrzésére illetve a testnevelésre, az egészség kialakítására. Hagyományos értelemben vett iskola kétféle létezett a z aztékoknál: a CALMECAC és a TELPOCHCALLI.

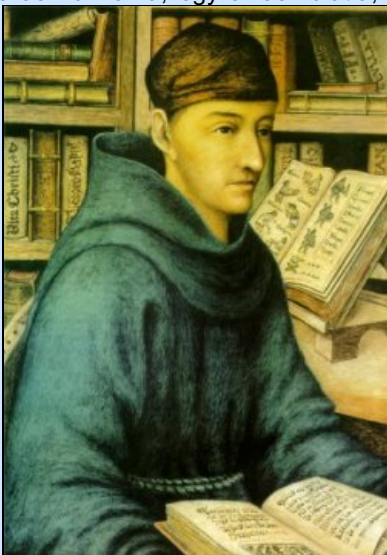
A calmecac intézménye elsősorban a vallási nevelés szolgálatában állott, itt képezték azokat a fiúkat, akik felnőttként főpapok, hadvezérek, hivatalnokok vagy bírók lettek, de voltak ezekben a bentlakásos intézményekben leányok is, akik házasságkötésükig szüzességben nevelkedtek, különböző munkákat végeztek, pl.: ruhákat varrtak az egyházi szertartásokhoz. Zuluaga azt írja, hogy valamennyi templom mellett volt egy ilyen intézmény (*Tenochtitlanban kb. 7*), ahová eleinte csak nemesi származású ifjakat vettek fel, később azonban a calmecac szélesebbre tárta kapuit, és kereskedő – sőt idővel plebejus – származású gyermekek is bekerülhettek ide.^[11]

A fiatalokat ebben az iskolában nagy odaadásra és lemondásra nevelték, komolyság és szigorúság uralkodott az intézmény falai között. Mindennapos volt, hogy a z ifjakat álmukból felriasztották, hogy a z isteneknek tömjénáldozatot mutassanak be, éjfélkor a lehető leghidegebb vízben kellett megfürödniük. Gyakori volt az, hogy fülükből és lábukból vért vettek; rendszeres volt a böjt és a különböző fizikai munkák végzése is (örzsevágás, vízhordás, téglavetés, mezőgazdasági munkákban való részvétel, csatortatisztogatás, stb.).^[12] A calmecacban folyó aszkétikus nevelés célja az volt, hogy a diákok testét ellenállóvá tegyék hideggel és meleggel szemben, hogy hozzászokjanak a teljesen puritán élethez, tanulják meg elviselni az éhséget, szomjúságot és fáradtságot.

Az ifjak naponta vettek részt különböző testgyakorlatokon, és gyakran szerepeltek sportversenyeken. Tanultak magas- és távolugrást, rövid- és hosszú távú futószámokban edzettek, birkóztak, úsztak, súlyokat emeltek.^[13] Számos labdajátékot ismertek, melyeket úgy a felnőttek, mint a gyerekek szívesen játszottak^[14] (esetenként életre-halálra).^[15] Esténként táncokat és dalokat tanultak a fiatalok. Az értelmi nevelés körébe tartozott a képírás, piktogramok értelmezése és elsajátítása, a naptárkészítés, a jóslás, a költészet és szónoklás.^[16] A calmecacban éppen úgy együtt ettek, tanultak, aludtak a fiúk, mint a telpochcalliban.

Ez utóbbi iskolában (az ifjak háza) különböző mesterségekre tanították az ifjakat, valamint művészetekre, hagyományokra, vallási normákra, fegyverhasználatra, vadászatra, állampolgári kötelességekre. Ez az iskola kevésbé „kemény” és szigorú volt, mint a calmecac, a tanulók itt nagyobb szabadságot élveztek. A tanítók ebben az iskolában a törzs öreg indiánjai voltak, akik régebben a harcokban illetve a munkákban kiténtek, és nagy tapasztalatokkal rendelkeztek.^[17] Egészen elmondhatjuk, hogy a telpochcalli a felnőtt élet feladataira, harcra, munkára előkészítő amolyan „népiskola” volt, ahol az ifjak a gyakorlati képzés mellett némi vallásos, művészeti és történelmi képzésben is részesültek, de feltehetőleg csak olyan mértékben, mely szükséges volt ahhoz, hogy törzsük hasznos tagjaivá váljanak. Az iskolákat általában az adott területen élő törzs tartotta fenn, és a tananyag is „helyi színezettel” bírt.

Egyéb oktatási intézmények is voltak, például a lányoknak fenntartott ichpochcalli iskolák; a cuicacalco nevű hely, ahol éneket és zenét tanultak az azték ifjak.^[18] Sahagún feljegyezte, hogy a felnőtt aztékoknak anatómiai és fiziológiai ismereteket is tanítottak. Színes ábrák segítségével ismerhették meg a férfiak az emberi test részeit, azok működését. Elsajátították a fitoterápia alapjait, megismerkedtek az orvoslással. A korabeli leírások szerint orvostudományuk nagyon fejlett volt, a – mai szóval plasztikai sebészetnek nevezhető – á g művelői hihetetlen eredményeket produkáltak. „... az orrukon ejtett vágásokat és sebeket minden különösebb sopánkodás nélkül viselték, úgy gyógyították, hogy sóval elkevert fehér mézzel vonták be a seb felületét, és ha ezután levált az orrukról egy darab, akkor kipótolták (a hiányt).”^[19]

E rövid idézetből is látható, hogy a folyamatosan hadban álló aztékoknak főként harcban szerzett sérüléseik kezelése miatt volt szükséges tisztában lenni az alapvető orvosi tudnivalókkal. A csatamezőn megsebesülve ugyanis nemigen számíthattak más életmentőre, mint saját magukra.

Összegzőképpen elmondható, hogy a XV. századi azték gyermekeket és ifjakat meglehetősen puritán életvezetés kialakítására ösztönözték, hiszen nevelésük legfőbb célja az volt, hogy városállamuk jó katonái legyenek. Felnőtt életük mindennapjait kitöltötte a harc és a fizikai munkákban való aktív részvétel – hiszen ez volt óriási birodalmuk fenntartásának záloga. Emiatt ügyeltek kiemelten a fiúk és lányok egészségére, testi fejlődésére.

Bár nevelési-oktatási rendszerüket az oda érkező európai hódítóknek még alkalmuk volt megismerni, birodalmuk pusztulásával eszményeik is nagyrészt feledésbe merültek. Az azték neveléstörténet e néhány elemének felvillantása is elegendő azonban ahhoz, hogy elgondolkodjunk rajta: az állam (*a társadalom*) szükségletei, igényei mindenkor meghatározzák a nevelés céljait, gyakorlatát. Emiatt különböző történeti korszakok más-más népeinek neveléstörténetét vizsgálva jelentős eltéréseket tapasztalhatunk. A test művelése, az egészség kialakítása és megőrzése azonban – úgy az aztékoknál, mint a történelem során más népek körében is – mindig nagy jelentőséggel bírt.

JEGYZETEK

1. Gaibrois, Manuel Ballesteros – León-Portilla, Miguel: Los Aztecas. Cuadernos Historia 16. 27. sz. Madrid, 1985. 4. o.
2. Az aztékok: a vér és csillogás birodalma. Gemini, Budapest, 1993. 85. o.
3. Chamorro, Germán Vazquez: La mujer azteca. Historia 16. 58. sz. Madrid, 1981. 105. o.
4. Vaillant, George C.: La civilización azteca (*Origen, grandera y decadencia*). Mexico, 1941. 96. o.
5. Mitológiai Ábécé. Gondolat, Budapest, 1985. 86-88. o.
6. Ferdinand, Anton: A nő a Kolumbusz előtti Amerikában. Corvina, Budapest, 1976.
7. Vaillant i. m. 97. o.
8. Blanco García, Saúl: La actividad físico-deportiva, una práctica educativa en Mesoamérica. In: Historia de la Educación, Salamanca, 1995-96. 77. o.
9. Kobayashi, José María: La educación como conquista. El Colegio de México, México, 1974. 111. o.
10. Alvarado de Tezozomoc, Hernando: Crónica mexicana. Porrúa, México, 1980. 512. o.
11. Zuluaga, Isabel Gutierrez: Historia de la educación. Madrid, 1970. 57. o.
12. Uott. 57. o.
13. Blanco García i. m. 79. o.
14. A főbb azték labdajátékok leírását lásd: Larroyo: Historia comparada de la educación. Porrúa, México, 1982. 72. o.
15. Járainé Komlódi Magda: Kukoricaisten gyermekei. Gondolat, Budapest, 1984. 204-214. o.
16. Zuluaga i. m. 57. o., Vaillant i. m. 98. o.
17. Uott.
18. Soustelle, J: La vie quotidienne des Azteques a la veille de la conquete espagnole. Hachette, Paris, 1955.
19. Sahagún, Fray Diego: Historia general de las cosas de Nueva Espana. Porrúa, México, 1985. 414-415. o.